

TÜRKİYE'DE BEŞERİ SERMAYENİN GELİŞİMİNDE HÜKÜMETLERİN ROLÜ: 1990 VE SONRASI İÇİN BİR DEĞERLENDİRME

*Doç.Dr.Selahattin BEKMEZ**

*Derya GÜNAL***

ÖZET

Modern iktisat teorilerinin gündeme gelmesiyle birlikte beşeri sermaye kavramı önem kazanmış olup, emek ve fiziki sermayeye ek olarak üretim fonksiyonlarında yer almaya başlamıştır. Bu bağlamda, makalede öncelikle beşeri sermaye olgusu ayrıntılı olarak tartışılmış ve daha sonra Türkiye'deki 1990 sonrası hükümetlerin beşeri sermayenin gelişmesine yaptıkları katkılar betimsel olarak incelenmiştir. Sonuç olarak, son zamanlarda beşeri sermaye yatırımlarına önem verilmekte olsa bile, Türkiye için istenen düzeylere ulaşamadığı kanısına varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Beşeri Sermaye, İnsani Gelişme Endeksi, Türkiye

ABSTRACT

Role Of The Governments In Development Of Human Capital In Turkey: An Analysis For 1990 And Afterwards

The importance of human capital has been recognized after the development of modern economic theories, and it is put into production functions along with classical labor and physical capital. This study, discusses the definitions and details of human capital at first, and then gives descriptive comparisons of the role of governments in and after 1990 in regards to the development of human capital. The study concludes that, even though there are considerable efforts to increase investments in human capital, Turkey has not yet reached to the levels aimed.

Key Words: Human Capital, Human Development Index, Turkey

I - GİRİŞ

Klasik iktisat teorisinde değinilmeyen beşeri sermaye; diğer bir deyişle, insan emeğinin daha etkin ve daha üretken hale getirilmesine ilişkin düşünceler, neoklasik iktisat teorisinde; emek, doğa, müteşebbis ve sermayenin yanında dikkate alınarak bu konudaki eksiklik giderilmiştir. Klasik teoride bu kavrama gerekli önemin gösterilememesinin ardında ekonomik büyüme açısından beşeri sermaye yatırımının yeterince önemli olmadığı görüşünün benimsenmesi yatmaktadır.

Daha geniş tanımıyla beşeri sermaye, üretime katılan bireyin sahip olduğu yetenek, bilgi, beceri gibi özellikleri ihtiva eder. Bu nedenle özellikle eğitim ve sağlığa yapılan yatırımlar beşeri sermaye olarak ifade edilmektedir. Klasiklerin göz ardı ettiği nokta eğitimin çıkar veya yatırım güdüsü perspektifinden anlamlı bir şekilde incelenebileceğinin dikkate alınmamış olmasıdır. Bu nedenle başta Schultz (1961) ve Becker (1962) olmak üzere neoklasik iktisadın egemen büyüme yaklaşımları etkisiyle fiziksel sermayeye verilen önemin yıllarca abartıldığını ifade ederek büyüme açısından beşeri sermayenin önemli bir üretim faktörü olduğunu belirtmişlerdir.

* Muğla Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü Öğretim Üyesi, Tel: (252) 211 1393 Faks: (252) 2238004, E-mail: sbekmez@mu.edu.tr

** Muğla Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi E-mail: deryagunal@hotmail.com

Beşeri sermaye birikimi emeğin verimliliğini arttırarak ekonomik büyümeye katkı sağlar. Bu nedenle beşeri sermaye üretim için önemli bir faktör olarak tanımlanır. Beşeri sermaye yalnızca işgücünün kalitesi için değil, aynı zamanda ülkelerin gelişmişlik düzeyinin anlaşılması için de bir göstergesidir. Bu amaçla Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı (UNDP) ülkelerin gelişmişlik düzeylerini karşılaştırmak için 1990 yılından itibaren beşeri kalkınma hızını hesaplamaktadır. Doğumda beklenen yaşam süresi, okuryazarlık oranı ve kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla gibi göstergelerin ağırlıklı ortalamaları alınarak bulunan bu endekse göre Türkiye 2005 UNDP verilerine göre 0.750 endeks değeri ile orta gelişmişlik düzeyindeki ülkeler grubunda yer alır.

Bu çalışmada, beşeri sermayenin ekonomik büyümedeki önemi vurgulanarak Türkiye'nin diğer ülkelerle karşılaştırmalı bir analizi sunulacaktır. Türkiye'de beşeri sermayenin gelişiminde özellikle 1990 sonrası hükümetlerin katkıları ele alınacak ve hükümetler arası bir karşılaştırma yapılmak suretiyle konu incelenecektir.

II - BEŞERİ SERMAYE TANIMLAMALARI

Klasik iktisadi teori üretim faktörlerini; emek, sermaye, doğa ve müteşebbis şeklinde tanımlayarak ekonomik faaliyetleri bu faktörlerle açıklamaya çalışmıştır. Ancak günümüzde bu tanımlamaları yaparken çağdaş ekonomik ve sosyal koşulların da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Çünkü üretim faktörleri zaman içinde nitelik ve nicelik olarak değişen şartlara göre farklılık gösterebilmektedir. Bu bakımdan neoklasik iktisat teorisi büyümenin nicelik yönüne ağırlık vererek klasik teorinin değinmediği beşeri sermaye faktörünü de incelemeye almıştır.

Beşeri sermaye, üretime katılan bireyin sahip olduğu ve insanın niteliğini vurgulayan bilgi, beceri, tecrübe ve dinamizm gibi özellikler olarak değerlendirilmektedir (Karagül, 2003: 81). Çünkü belirtilen bu özellikler yeni teknolojik icatların kullanılmasıyla üretim faktörlerinin daha iyi değerlendirilmesine yardımcı olarak hem bireyin yaşam kalitesinin hem de toplumun refah düzeyinin arttırılmasına pozitif katkı sağlar.

Aslına bakılırsa, beşeri sermayenin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Beşeri sermaye, eğitim ve tecrübenin ücretleri ne şekilde etkilediğini ve eğitilmiş birey sayısının ne kadar olduğunu belirtmek amacıyla geliştirilmiş bir kavramdır. İktisat literatürü geliştikçe bireylerin iktisadi faaliyetlerdeki üretkenliğinin de önemli bir güç olduğu keşfedilerek beşeri sermaye olarak tanımlanmaya başlanmıştır (Karataş ve Vatansever, 2005: 6). Özellikle 2. Dünya savaşıdan sonra teknolojinin dünya ekonomisindeki ilerlemesini göz önüne alarak insan sermayesi olgusu konusundaki çalışmalar hızlanmıştır (Tunç, 1998: 84).

Lucas (1998) analizinde bilginin subjektif bir kavramı olarak eğitimi büyüme sürecinin merkezine yerleştirmiştir. Bilgi rakip bir maldır ve onu kullanana aittir. Diğer bir ifade ile; bilgi, bir birey tarafından kullanılır, teknik veya yasal sistemler yardımıyla diğer bireylerin bilgiyi kullanması engellenir. Bu davranışla bireyleri beşeri sermaye olgusuna dahil eder. Lucas analizinde ayrıca bireysel kararların bilgiyi ele geçirme amacının ekonomik büyüme ve bireysel verimliliğin bir bütünü olduğunu vurgulamıştır. Lucas bu bağlamda beşeri sermayeyi büyüme sürecinin bir tanımlayıcısı olarak göstererek, teknik, fiziksel ve zihni kapasitelerin bir bütünü olarak tanımlar (Monteils, 2004: 104). OECD (1998) bu tanımın geniş olarak ele alındığında insanın üretken olarak ortaya koyabileceği tüm nitelikleri içerdiğini belirtir.

Lucas beşeri sermayenin büyüme sürecindeki rolünü incelerken modellerinde temel olarak iki tür girdi kullanır. Bunlar fiziki sermaye ile beşeri sermayedir. Lucas modelinde Cobb-Douglas tipi üretim fonksiyonunu ele alarak incelemiştir. Bu model genel olarak Y üretim düzeyini, A teknolojiyi, K fiziksel sermayeyi ve H beşeri sermayeyi göstermek üzere şu şekilde ifade edilmektedir: ($Y=A.K^a.H^b$). Ayrıca, formüldeki a ve b ifadeleri de ölçek ekonomilerini ifade etmektedir. Sonuçta bireyin beşeri sermayesindeki artışın kendi verimliliğini arttırmasının (içsel etki) dışında, beceri veya beşeri sermayenin ortalama düzeyi şeklinde tanımlandığı bir değişkeni daha üretim işlevine dahil ederek dışsal etkinin de üretim faktörlerinin üretkenliğine dahil olduğu belirtilmiştir (Kibritçioğlu, 1997: 17–18).

Beşeri sermayeyi salt eğitimle bağdaştırmak doğru bir yaklaşım değildir, çünkü kavram insanın niteliğini vurguladığından eğitimin yanında sağlık, dinamik nüfus miktarı, beyin göçü gibi diğer faktörleri de beşeri sermaye birikim sürecine katkıda bulunan unsurlar arasında değerlendirmek gerekmektedir (Karagül, 2003).

III - BEŞERİ SERMAYE YATIRIMLARI VE EKONOMİK BÜYÜME

Neoklasik büyüme teorisinin ana çıkış noktası tam istihdama ulaşmada gerekli dinamik şartlardır. Beşeri sermaye devamlı değişken bir yapıya sahip olduğundan dinamik bir özellik gösterir. Bu nedenle stoklanması da mümkün değildir. Fiziksel sermaye gibi beşeri sermayeyi de bir üretim faktörü olarak varsayan Rebelo (1991) ve Lucas (1988) analizlerinde bir ekonominin fiziksel sermaye yatırımlarına ihtiyaç duyduğu kadar beşeri sermaye yatırımlarına da ihtiyaç duyduğunu göstermişlerdir. Beşeri sermaye yatırımları genelde eğitim yatırımları olarak düşünülse de yaparak öğrenme yoluyla çalışma sürecinde kendiliğinden de oluşabilir (Yülek, 1997: 9).

Beşeri sermayeye yapılan eğitim ve sağlık yatırımları sadece üretimle ilgili olmayıp aynı zamanda ferdin yaşam kalitesini de yükselten, sosyal ilişkilerini geliştiren bir etkiye sahiptir. Bu anlamda eğitilmiş bir ferdin hayata bakışı eğitimsiz insana göre daha farklıdır. Benzer şekilde ferdin sağlık durumu üretim etkisinden çok, özel hayatını da ilgilendiren ve hayattan daha çok zevk almasını sağlayan bir faktördür (Karagül, 2003: 82).

Günümüze değin yapılan çalışmalarda eğitim ve sağlığa yapılan yatırımların ekonomik gelişme bağlamında vazgeçilmez bir şart olduğu ortaya konmuştur. Eğer bu yatırımlar eş zamanlı gerçekleşirse ekonomik gelişme sürecine katkılarda bulunduğu görülür. Çünkü sağlıklı ve eğitilmiş bireylerin üretici ve tüketici olarak toplumda daha önemli rol oynadığı vurgulanmıştır. Bu noktada eğitim ve sağlık birbirini tamamlamaktadır.

Eğitime yapılan yatırımları, okullaşma oranları, öğretmen başına öğrenci sayısı, konsolide bütçe içinde eğitime ayrılan paylarla ölçmek mümkündür. Benzer şekilde sağlığa yapılan harcamaları da hastane sayısı, doktor başına hasta sayısı veya konsolide bütçe içinde sağlık harcamalarına bakarak ölçebiliriz.

Ülkelerin gelişmişlik düzeyini gösteren birçok ölçü vardır. En çok kullanılan ölçüt ise milli gelir göstergeleridir. Yani iktisadi gelişme, kişi başına düşen mal ve hizmetlerle ifade edilebilir. Bunun yanında kişi başına düşen doktor, öğretmen sayıları ile birlikte eğitim ve sağlık harcamaları da gelişmişliğin ölçütü olarak kabul edilebilir. Bunlara ek olarak okullaşma oranı, okur- yazarlık oranı, ortalama yaşam süresi de bir ülkenin ne kadar gelişmiş olduğunu belirten göstergelerdir. İktisadi kalkınma ise bir toplumun reel milli gelirinin sürekli artışını sağlayan sosyal, kültürel ve politik değişkenlerin bir bütünü olarak

tanımlanır (Tuna ve Yumuşak, 2002: 456- 457). Bu bakımdan insan unsuru, bu faktörün merkezindedir. Kalkınmanın amacı ise eğitim, sağlık ve gelirin tüm bireylere eşit olarak dağıtılması ve halkın mutlu ve huzurlu bir yaşam sürmesi olarak belirtilmektedir.

O’Neil (1995: 1298–1301) yaptığı çalışmasında eğitim ve büyüme ilişkisini okullaşma oranını kullanarak incelemiş ve ülkeler arasında yaptığı karşılaştırmasında az gelişmiş ülkelerin okullaşma ve eğitim hususunda gelişmiş ülkelerin oldukça gerisinde olduğunu, ancak bu açığın giderek kapanma eğiliminde olduklarını gözlemlemiştir. Eğitimden elde edilen getiri bakımından azgelişmiş ülkelerin hala geride olmasının nedeni, eğitimin kalite açısından düşük olmasının yanında beşeri sermayeyi tamamlayacak diğer üretim faktörlerinin söz konusu ülkelerde yeterince bulunmamasıdır (Karagül, 2003; 83). Ayrıca, gelişmiş ülkelere doğru önemli ölçüde beyin göçünün yaşanması da az gelişmiş ülkelerin yetiştirdikleri beşeri sermayeyi yeterince kullanmadığını göstermektedir.

Temple (2000: 4) OECD ülkelerinde eğitimsel ve sosyal sermayenin büyümeye etkisi üzerine yaptığı çalışmasında bu ülkelerde kamu ve özel sektörün eğitime katkılarının Gayri Safi Milli Hasıla’nın % 6’sına eşit olduğunu göstermiştir. Temple’in bu analizindeki temel amacı eğitimin yararını kanıtlayarak, mesleki eğitimin üretimdeki verimlilik üzerine etkisini incelemektir. Bu noktada büyüme ve sosyal sermaye arasındaki ilişkiyi analizine dahil etmiştir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı (UNDP)1990 yılından bu yana ülkelerin kalkınmışlık düzeylerini karşılaştırabilmek için “*beşeri kalkınma endeksini*” (HDI) hesaplamaktadır. Bu endeks bilgi ve beşeri sermayeyi ölçmede önemli bir göstergedir. HDI hesaplamasında ele alınan değerler şu şekildedir (Kirmanoğlu, 2000; 51): Bunlar (Kirmanoğlu, 2000: 51);

- 1-Doğumda beklenen yaşam süresi
- 2-Yetişkin okur-yazarlık oranı
- 3-Okullaşma oranı
- 4-Kişi başına gayri safi yurt içi hasıladır.

Endeks sıfır ile bir arasında değerler almaktadır. UNDP (1996: 135-137) ülkeleri endeks değerlerine göre 3 grupta toplar. İlk grupta 0.800 ve üzeri endeks değerleri ile “Yüksek Gelişmişlik Düzeyindeki ülkeleri” , ikinci grup 0.500 ile 0.799 arasındaki endeks değeri ile “Orta Gelişmişlik Düzeyindeki ülkeleri” , üçüncü grup ise 0.500’den küçük endeks değeri ile “Düşük Gelişmişlik Düzeyindeki Ülkeleri” oluşturmaktadır. UNDP’nin 2005 verilerine göre 177 ülkeden 57’i 1.grupta, 88’i ikinci grupta, 32 tanesi de 3. Grupta yer almaktadır.

Tablo 1: Beşeri Sermaye Endeksine Göre Bazı Ülkelerin Gelişmişlik Sıralaması

Yüksek Düzeyindeki Ülkeler	Gelişmişlik Ülkeler	Orta Düzeyindeki Ülkeler	Gelişmişlik Ülkeler	Düşük Düzeyindeki Ülkeler
1.Norveç		64.Romanya		148.Kamerun
10.ABD		77.Suudi Arabistan		151.Yemen
15.İngiltere		89.Tunus		157.Senegal
16.Fransa		94.Türkiye		158.Nijerya
34.Arjantin		101.Azerbaycan		170.Etiyopya

Kaynak: Human Development Report, 2005

Tablo1’de, beşeri sermaye endekslerine göre ülkelerin gelişmişlik sıralaması yer almaktadır. Buna göre, 1. sırada yer alan Norveç için hesaplanan beşeri kalkınma endeksi diğer bir adıyla insani gelişme endeksi (HDI) değeri 0.963 iken 170. sırada olan Etiyopya için HDI değeri 0.367’dir. Türkiye ise 2005 yılı verilerine göre 0.750 endeks değeriyle bu sıralamada ancak 94. olarak orta gelişmişlik düzeyinde yer almaktadır. 2000 yılı verilerine göre 86.sırada olan Türkiye 5 yıl içinde 8 ülkenin daha gerisinde kalmıştır. Türkiye, kalkınmakta olan ülkeler arasında olup gelir ve insani kalkınma açısından 22. sırada yer almaktadır.

IV - BEŞERİ SERMAYE VE GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİ

Beşeri sermayenin mikro etkilerini birey, aile ve firmalarda görüleceği ve bunların belirli alanlarda birikerek makroekonomik alana etki edeceğini savunan Yumuşak ve Bilen (2000: 82-83) eğitim yatırımlarının gelir dağılımını, teknolojiyi, emek piyasasını, tarım ve sanayi sektörünü, verimliliği ve bölgesel kalkınma farklılıklarını etkileyeceğini belirtmektedir. Bu bağlamda, gelir dağılımının kazanç ve gelir getiren değerlerin dağılımına; eğitim, sağlık hizmetleri ve barınma gibi hizmetlerin gerçekleştirilmesine bağlı olduğunu, dolayısıyla da beşeri sermaye yatırımlarından doğrudan etkilendiği hususu dile getirilmektedir.

Kuznets (1955) çok eskilere dayanan bir analizinde gelir dağılımı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Buna göre gelir düzeyi arttıkça eşitsizlik belli bir noktaya kadar artar ve daha sonra azalma eğilimi içine girer. Bunun nedenini; ekonomik gelişmenin ilk devrelerinde beşeri sermaye dağılımının eşit olmayacağı, nitelikli ve niteliksiz emek arasındaki ücret farkının giderek açılacağı ve dolayısıyla da gelir dağılımında bir bozulmaya neden olacağı şeklinde açıklayan Galor vd. (1996: 105) ileri devrelerde yüksek derecede beşeri sermayeye sahip olanların, düşük seviyede beşeri sermayeye sahip olanlara aktarıldıkça, birikimleriyle ücret farklılıkları azalarak gelir dağılımı daha adil bir hale geleceğini ifade etmektedir.

Beşeri sermaye yatırımlarının özellikle de eğitime yapılan yatırımların gelir dağılımını iyileştireceği birçok ülkede gözlemlenmiş bir durumdur. Ülkemiz ise beşeri sermaye yatırımları açısından iyi bir durumda olmadığından gelirin dengesiz dağılımı söz konusudur. Ülkemizde gelir dağılımının bozuk olmasının en önemli nedenlerinde birisi, kamunun öncülüğünü yaptığı yüksek faiz politikası nedeniyle yüksek gelir grubuna önemli

ölçüde kaynak aktarmış olmasıdır (Yumuşak ve Bilen; 2000: 85). Bunun yanında bozukluğun bir diğer nedeni ise eğitim kademeleri arasında dengeli bir dağılımın gerçekleşmemiş olmasıdır. Halen ücretli çalışanların büyük bir çoğunluğu ilköğretim ve okur-yazar olmayanlardan meydana gelmektedir.

Tablo 2: Türkiye'nin Seçilmiş Ülkelerle Karşılaştırması (2002)

Ülkeler	Beklenen Ortalama Yaşam Süresi	Yetişkin Okur-yazarlık(15 yaş üstü) %	Okullaşma Oranı(ilk-orta-lise) %	Beklenen Yaşam Endeksi	Eğitim Endeksi	İnsani Gelişme Endeksi (HDI)
Norveç	79,4	-	101	0,91	0,99	0,963
ABD	77,7	-	93	0,87	0,97	0,944
İngiltere	78,4	-	123	0,89	0,99	0,939
Fransa	79,5	-	92	0,91	0,97	0,932
Arjantin	74,5	97,2	95	0,82	0,96	0,853
Romanya	71,3	97,3	72	0,77	0,89	0,792
Suudi Arabistan	71,8	79,4	57	0,78	0,72	0,772
Tunus	73,3	74,3	74	0,80	0,74	0,753
Türkiye	68,7	88,3	68	0,73	0,82	0,750
Azerbaycan	66,9	98,8	69	0,70	0,89	0,729
Kamerun	45,8	67,9	55	0,51	0,64	0,497
Yemen	60,6	49,0	55	0,59	0,51	0,489
Senegal	55,7	39,3	40	0,51	0,39	0,458
Nijerya	43,4	66,8	64	0,31	0,66	0,453
Etiyopya	47,6	41,5	36	0,38	0,40	0,367

Kaynak: http://hdr.undp.org/statistics/data/index_countries.cfm

Tabloya 2'de, seçilmiş ülkeler beklenen ortalama yaşam süresi, yetişkin okur-yazarlık oranı, okullaşma oranı, beklenen yaşam endeksi, eğitim endeksi ve insani gelişme endeksleri bakımından karşılaştırılmaktadır. Buna göre; beklenen ortalama yaşam süresi, yüksek gelişmişlik düzeyindeki ülkeler arasında 1. sırada yer alan Norveç'te, 79,4 yıl iken bu değer, orta gelişmişlik düzeyindeki ülkeler arasında 2002 verilerine göre 88. sırada yer alan ülkemizde 68,7 yıldır. 15 yaş üstü okur-yazarlık oranı %88,3 olan Türkiye kendi grubu içinde yer alan birçok ülkenin gerisinde yer almaktadır. Azerbaycan'da bu oran % 98,8 seviyesindedir. Türkiye 2005 verilerine göre 94. sıraya gerilemiştir. Okullaşma oranına baktığımızda ise Kamerun, Nijerya, Etiyopya gibi düşük gelişme düzeyindeki

ülkelere nazaran daha iyi durumda olan Türkiye %68'lik okullaşma oranıyla da yüksek gelişmişlik düzeyindeki ülkelerin oldukça gerisindedir. Ayrıca tabloda eğitim ve yaşam endeksleri de yer almaktadır.¹

Tablo 3: Ülkelerin İnternet Kullanma Oranları ve Ar-Ge Harcamalarının GSMH'daki % Payları

ÜLKELER	İnternet Kullanıcıları (her 1000 kişide) (2003 verileri)	AR-GE Harcamalarının GSMH'daki % Payları (1997-2002)
Norveç	346	1,7
ABD	556	2,7
İngiltere	...	1,9
Fransa	366	2,3
Arjantin	...	0,4
Romanya	184	0,4
Suudi Arabistan	67	-
Tunus	64	0,6
Türkiye	85	0,7
Azarbeycan	...	0,3
Kamerun	...	-
Yemen	...	-
Senegal	22	-
Nijerya	6	-
Etiyopya	1	-

Kaynak: http://hdr.undp.org/statistics/data/index_countries.cfm

Tablo 3'te; insani gelişmişlik endeksinde göre 1. sırada bulunan Norveç'te her 1000 kişiden 346'sı internet kullanırken 10. sırada bulunan ABD'de bu sayı 556'dır. Bu durum ABD'nin teknoloji kullanma bakımından Norveç'ten daha iyi durumda olduğunu göstermektedir. Türkiye ise her bin kişiden sadece 85'i internet kullanmaktadır. Geri kalmış ülkelere nazaran daha iyi durumda bulunan ülkemizde teknoloji kullanımı halen yetersiz düzeydedir. AR-GE harcamalarının GSMH'nin %0.7 'si olduğu göz önünde bulundurulduğunda teknolojiye geri kalmışlığın nedeni açıklanmış olacaktır. 1997–2002 verilerine göre bu oran, gelişmek için gerekli teknoloji üretimi ve yenilikler için oldukça düşük bir rakamdır. Türkiye'nin AR-GE harcamalarının düşük olması, ülkenin dış

¹ Eğitim ve yaşam endeksinin nasıl hesaplandığı hususunda daha fazla bilgi <http://hdr.undp.org/statistic/data> adresinden edinilebilir.

pazarlardaki rekabet gücünün ne kadar zayıf olduğunun da bir göstergesidir. Bu nedenle, Türkiye'nin AR-GE/GSMH oranının %1.5 oranına çıkarması gerekir.

İlginç olan şudur ki; insani gelişme endeksine göre yüksek gelişmişlik düzeyindeki ülkeler arasında bulunan Arjantin'de AR-GE harcamalarının GSMH'daki payı ise %0.4'tür. Bu oran Arjantin'in teknoloji harcamaları bakımından birçok orta gelişmişlik düzeyindeki ülkelerin gerisinde kaldığını göstermektedir.

Tablo 4: Türkiye'de 1975'ten Günümüze İnsani Kalkınma Endeksi Değerleri

Yıllar	HDI Değerleri
1975	0,587
1980	0,610
1985	0,646
1990	0,678
1995	0,709
2000	0,734
2003	0,750

Kaynak:Human Development Report, 2005

Tablo 4'de Türkiye'nin 1975-2003 yılları arasında değişen beşeri kalkınma endeksi değerleri görülmektedir. Buna göre endeks yıllar itibariyle artış göstermiştir. 1970'lerde düşük gelişmişlik düzeyinde olan Türkiye 1975'ten bu yana orta gelişmişlik düzeyinde yer almaktadır. 2002 yılına kadar artan seyir içinde olan beşeri sermaye endeksi 2003 yılında az da olsa tekrar azalışa geçmiştir.

1999-2000 yılı endeks hesaplamalarında kullanılan değerlerin maksimum ve minimum aralığı şu şekilde belirlenmiştir (Yumuşak ve Tuna, 2002 ;460);

- Ortalama yaşam süresi: 25-85 yıl
- Okur-yazar oranı (15 yaş üzeri): %0-%100
- Okullaşma oranı: %0-%100
- Gayri safi yurt içi hasıla oranı (kişi başına düşen gelir): 100 USD–40 000 USD.

Bu değerler sonucu yaşam beklentisi, eğitim ve GSYİH endeks değerlerine ulaşılır. Beşeri kalkınma endeksi için yapılan bu aşamalar tüm ülkeye uygulanır. Bu üç endeks değerinin aritmetik ortalamaları alınarak HDI değerine ulaşılmış olur (Kirmanoğlu; 2000: 52).

V- BEŞERİ SERMAYEDE EĞİTİM VE SAĞLIĞIN ÖNEMİ

Beşeri sermaye unsurları içinde yer alan eğitimin toplumsal ve ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesinde önemli bir fonksiyonu bulunmaktadır. Eğitim kısa dönemde bir tüketim harcaması olarak görülebilir ancak uzun dönemde bir yatırım harcaması olarak

kabul edilmelidir. Genel olarak eğitime yapılan harcamalar gelişmişliğin bir göstergesi olarak kabul edilir (Tunç, 1998: 2). Bu bağlamda *eğitim*, bir insanın yaşadığı toplumda yeteneğini, tutumlarını ve olumlu değer içeren diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçler toplamı olarak ifade edilmektedir. Yani eğitim, bireylerin toplumun standartlarını, inançlarını ve yaşama koşullarını elde etmesine etkili olan tüm sosyal süreçleri kapsamaktadır (Tezcan, 1985: 4).

Eğitim harcamaları tüm sosyal harcama grubu içinde konsolide bütçede nispi ağırlığı en fazla olan kalemi oluşturmaktadır. Toplam sosyal nitelikteki harcamaların yaklaşık % 75 – 80’i eğitim harcamalarına ayrılmaktadır (Temelli, 2003).

Son yıllarda, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Türk halkının eğitime ayırmış olduğu payı belirleyebilmek amacıyla “Eğitim Harcamaları” araştırması başlatmıştır. GSMH rakamlarının hesaplanmasında, eğitim harcamaları kaleminde sadece kamunun yaptığı harcamaların görünmesi nedeniyle eğitim harcamaları düşük kalmaktadır. İlk olarak okullarda başlayan araştırmada, okul derneklerine yapılan bağışların tutarı ortaya konulmuştur. Bunun ardından hanelerde devamı gerçekleştirilecek araştırmada, hane halklarının eğitim için ayırdıkları tutar belirlenecektir. Son olarak da dersanelerde yapılması planlanan araştırma ile buralara ödenen para ortaya çıkacaktır. Bu üç bölümün toplanması ile birlikte Türkiye çapında eğitim için ayrılan payın ortaya konulması hedeflenmektedir. Bu araştırma Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ile işbirliği içinde yürütülmektedir.

Tablo 5: Bazı Ülkelerin Eğitim Verilerinin Karşılaştırılması

ÜLKELER	GSMH İçinde Eğitim Harcamalarına Ayrılan Pay (2000–2002) (%)	Toplam Harcamaları Kamu Harcamalarına Pay (2000–2002) (%)	Hükümet içinde Eğitim Ayrılan (%)
Norveç	7,6	16,2	
ABD	5,7	17,1	
İngiltere	5,3	11,5	
Fransa	5,6	11,4	
Arjantin	4,0	13,8	
Romanya	3,5	...	
S. Arabistan	
Tunus	6,4	18,2	
Türkiye	3,7	...	
Azarbeycan	3,2	20,7	
Kamerun	3,8-	17,3	
Yemen	9,5	32,8	
Senegal	3,6	...	
Nijerya	
Etiyopya	4,6	13,8	

Kaynak: http://hdr.undp.org/statistics/veri/index_countries.cfm

Ülkelerin GSMH’den eğitim harcamalarına ayırdıkları paylar incelendiğinde bu oranların düşük gelişmişlik düzeyindeki ülkelerde yüksek olduğu gözlenmektedir. Ancak gelişmiş ülkelerin eğitim sorununu büyük ölçüde tamamladığı düşünüldüğünde orta ve az

gelişmiş ülkeler için bu oranların da yetersiz olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Türkiye'nin eğitime ayırdığı payı yüksek tutmasını gerektiren hızlı nüfus artışı, nüfusun kompozisyonu, kentleşme, işsizlik, eğitime olan yüksek talep gibi gelişmekte olan ülkelerde karakteristik olan birçok sebep vardır. Dünya Bankası ve UNESCO gelişmekte olan ülkelerin eğitime ayırabildikleri kaynağın nüfusun büyüklükleri ile orantılı olmadığını, büyük ekonomilerin öğrenci başına çok yüksek kaynak tahsis edebildiklerini, yaptıkları analizde ortaya koymaktadır (Ergen, 2004: 151).

Kişilerin ve toplumların sağlıklarını korumak, hastalandıklarında tedavilerini yapmak, iyileşemeyip sakat kalanların başkalarına bağımlı olmadan yaşayabilmeleri için rehabilitasyon yapmak ve toplumun sağlık düzeyini yükseltebilmek için yapılan planlı çalışmaların tümüne de sağlık hizmeti denir (Eren, 1982: 7).

Ülkeler ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirirken sağlık konusunda da ciddi atılımlar yapmak durumundadırlar. Sağlık sektörünün kalkınmadaki rolünü ön plana çıkaran bu yaklaşım sektörün önemini arttırarak ülkelerin kalkınmışlık göstergelerinde sağlık verileri de yer almaya başlamıştır. Toplam sağlık harcamalarının topluma yansımaları olan kişi başına hekim sayısı, yatak sayısı, ilaç tüketimi, sağlık hizmetleri kalitesi ile buna ulaşılabilirlik ve bunların uzantısı olan bebek ölüm oranı, genel ölüm oranı ve ortalama ömür gibi temel sağlık göstergeleri, toplumun kalkınmışlık düzeyini gösteren faktörlerdir. Ülkelerde, sağlık politikaları ve sağlığın kurumsallaşması toplumların politik ve ekonomik koşullarına, toplumsal yapılara, değer sistemlerine, sağlık koşullarındaki toplumsal değişiklik ve gereksinimlerine göre şekil almıştır. Türk sağlık politikası ve bunun kurumsallaşması ise, sosyal devlet anlayışının bir unsurudur. Türkiye'de herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamasını ve sağlık hizmetlerinden eşit bir şekilde faydalanılmasını sağlama görevi Anayasa ile devletin yükümlülüğüne verilmiştir. Sağlık düzeyinin gelişmişlik düzeyini ölçmede kullanılan kriterler aşağıdaki kutucukta verilmiştir.

1. Toplam sağlık harcamaları:

- Kamu ve özel sağlık harcamaları ve kurumsal dağılımı,
- Sağlık harcamalarının GSMH'deki payı,
- Kişi başına düşen sağlık harcamaları

2. Sağlık hizmetleri arzı

- Sağlık personeli ve kişi başına düşen sağlık personeli sayısı,
- Hasta yatağı ve kişi başına düşen yatak sayısı,

3. Sağlık yatırımları.

Kaynak: Can, N (2001).

Türkiye'nin sağlık göstergeleri AB ve dünya ortalamasıyla karşılaştırıldığında sağlık sektörünün geri kaldığı görülmektedir. 1999'da kaba ölüm hızı binde 20.8 iken, AB'de (1989) binde 10-15, dünyada (1992) ise binde 26'dır. Kaba ölüm oranları ise aynı yıllar için Türkiye'de binde 36.3, AB'de binde 10-15 ve dünyada binde 53'tür. Doğuşta hayatta kalma ümidi göstergesi, Türkiye'de 69 yıl iken AB'de 75 yıl ve dünyada 66 yıldır. Bu veriler göre Türkiye gelişmiş ülke ortalamalarının gerisinde kalırken dünya ortalamasının üstüne çıkmıştır.

Tablo 6: Temel Sağlık Göstergelerinin Türkiye ve AB-15 Ortalaması ile Karşılaştırılması

Temel Sağlık Göstergeleri	Türkiye			AB-15 Ortalaması		
	1990	2000	2003	1990	2000	2003
Kaba Doğum Hızı (binde)	25,2	20,2	19,4	12	10	10
Kaba Ölüm Hızı (binde)	7,1	6,2	6,2	11	9	8
Bebek Ölüm Hızı (binde)	55,4	28,9	25,6	10	7	7
Doğumda Yaşam Beklentisi (yıl)	66	70,4	70,9	74	77	78
Sağlık Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı (%)	3,6	6,6	6,8	8	8,5	8,5
Kişi Başına Sağlık Harcaması (ABD Doları)	98	195	192	1900	2100	2150
Hekim Başına Düşen Nüfus (kişi)	63	75	78	98	100	100
Yatak Başına Düşen Nüfus (kişi)	412	379	389	120	130	130

Kaynak: <http://rega.basbakanlik.gov.tr/Eskiler/2005/11/20051102M1-1.doc>

Türkiye'de temel sağlık göstergelerindeki gelişimi ve AB ülkeleri ile karşılaştırması Tablo 6'da verilmiştir. Tablodan da görüleceği üzere, temel sağlık göstergeleri olarak kabul edilen ve uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan kaba doğum ve ölüm hızı, bebek ölüm oranı ve doğuşta hayatta kalma ümidi verilerinde önemli iyileşmeler olmuştur. kaba doğum hızı, 1990 yılından 2003'e gelindiğinde hızı binde 25.2'den binde 19.4'e, kaba ölüm hızı binde 7.1'den binde 6.2'e düşmüş, doğuşta hayatta kalma ümidi 66 yıldan 70,9 yıla çıkmıştır. Bu oranlar AB ülkelerinde binde 7-10 arasında ve Türkiye'ye kıyasla oldukça düşüktür. 1990'larda Sağlık harcamalarının GSYİH içindeki payı %3,6 iken günümüzde %6,8'e kadar çıkmıştır. AB ülkelerinde ise %8,5'tur. Karşılaştırmada bu oran birbirine yakın gibi gözükse de kişi başına düşen sağlık harcamaları karşılaştırıldığında sağlık göstergeleri bakımından Türkiye'nin ne kadar geride kaldığı gözlemlenebilmektedir.

Günümüzde ABD, Almanya, İngiltere, Fransa, İsveç gibi gelişmiş ülkelerde, sağlık harcamalarının GSMH'daki payları %10'lara yükselmiştir. Bu oran ülkemizde ise sadece %2-3'ler civarında kalmıştır. OECD ülkeleriyle karşılaştırıldığında, Türkiye'nin bu ortalamanın da çok gerisinde kaldığı görülmektedir (OECD, 1999: 5).

Tablo7: Ülkelerin Sağlık Verilerinin Karşılaştırılması

ÜLKELER	Kamu Sağlık Harcamaları (GSMH'daki % pay)	Özel Sağlık Harcamaları (GSMH'daki % pay)	Kişi Başına Düşen Sağlık Harcamaları (US\$)	Doktor Sayısı (100.000 kişiye düşen) (1990-2004)
Norveç	8,0	1,6	3.409	356
ABD	6,6	8,0	5.274	549
İngiltere	6,4	1,3	2.160	166
Fransa	7,4	2,3	2.736	329
Arjantin	4,5	4,4	956	301
Romanya	4,2	2,1	469	189
Suudi Arabistan	3,3	1,0	534	140
Tunus	2,9	2,9	415	70
Türkiye	0,8	2,2	420	124
Azerbaycan	0,8	2,9	120	354
Kamerun	1,2	3,4	68	7
Yemen	1,0	2,7	58	22
Senegal	2,3	2,8	62	8
Nijerya	1,2	3,5	43	27
Etiyopya	2,6	3,1	21	3

Kaynak: http://hdr.undp.org/statistics/data/index_countries.cfm

Yukarıdaki tabloda, seçilmiş ülkelerde kamu ve özel sağlık harcamaları, kişi başına düşen sağlık harcamaları, her 100.000 kişiye düşen doktor sayısı verileri karşılaştırılmaktadır. Buna göre, kamunun sağlık harcamaları incelendiğinde gelişmiş ülkelerde bu oranın %5'in üzerinde, orta gelişmişlik düzeyindeki ülkelerde ise %5'in altında olduğu görülmektedir. Özel sağlık harcamaları ise kamu sağlık harcamalarına kıyasla çok daha düşük oranlardadır. Tablo'da görüldüğü üzere, kişi başına düşen sağlık harcamaları Norveç'te \$3.409, ABD'de \$5.274 iken Türkiye'de sadece \$420'dır. Yani Norveç Türkiye'ye nazaran 8 kat, ABD ise 12 kat daha fazla sağlığa yatırım yapmaktadır. Türkiye ile aynı grupta bulunan Suudi Arabistan'da ise, kişi başına sağlık harcamaları \$415'tir. Az gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen sağlık harcamaları orta gelişmişlik düzeyindeki ülkelere yaklaşıp yaklaşık 10 kat daha azdır. Yemen'de \$58, Etiyopya'da ise sadece \$21'dir. Her 100.000 kişiye düşen doktor sayısı ise Etiyopya'da 3 iken, Türkiye'de bu sayı 124'tür. Türkiye ile aynı grupta olup sıralama bakımından daha gerilerde bulunan Azerbaycan'da ise bu sayı 354'tür. Azerbaycan'daki bu rakam, Norveç ve ABD dışındaki gelişmiş ülkelerin bile üstündedir.

VI – TÜRKİYE'DEKİ HÜKÜMETLERİN BEŞERİ SERMAYEYE KATKILARI

Çalışmanın bu bölümünde hükümetlerin beşeri sermayeye katkıları incelenecektir. Bu inceleme gerçekleştirilirken bütçe hazırlanamayacak kadar kısa sürede iktidarda bulunan hükümetler göz ardı edilecektir. Bu nedenle 1997 Haziran'ında iktidara gelen ve yalnızca 3 ay süre ile iktidarda kalan Yılmaz Hükümeti (55. Hükümet) bu çalışmada dışarıda bırakılacaktır. 25.06.1993'te iktidara gelen Çiller ise art arda değişik koalisyonlarla 3 hükümet kurduğundan 50-51-52 hükümetleri (1993-1996 yılları arası) aynı hükümet olarak değerlendirilecektir. Aynı şekilde 56. ve 57. hükümetlerde de Ecevit

Hükümeti dönemleri olarak birlikte ele alınacaktır. 03.11.2002’de kurulan Gül Hükümeti de Erdoğan hükümeti içinde değerlendirilip incelenecektir.

Yıllar İtibariyle Hükümetler

- **48. Hükümet:** Yılmaz Hükümeti (23.06.1991 - 20.11.1991)
- **49. Hükümet:** Demirel Hükümeti (21.11.1991 - 25.06.1993)
- **50-51-52. Hükümet:** Çiller Hükümeti (25.06.1993 - 06.03.1993)
- **53. Hükümet:** Yılmaz Hükümeti (06.03.1996 - 28.06.1996)
- **54. Hükümet:** Erbakan Hükümeti (28.06.1996 - 30.06.1997)
- **55. Hükümet:** Yılmaz Hükümeti (30.06.1997 - 11.01.1999)
- **56-57. Hükümet:** Ecevit Hükümeti (11.01.1999 - 03.11.2002)
- **58-59. Hükümet:** Erdoğan Hükümeti (03.11.2002 - ?)

Kaynak: <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/kitaplar/FMD/tr/12258.htm>

Beşeri sermayenin temel göstergeleri olan eğitim harcamalarına ayrılan paylar ile bunların konsolide bütçe içindeki oranları aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir.

Tablo 8: Bütçe İçerisinde Eğitim Hizmetleri (Cari Fiyatlarla, Milyar TL)

Yıl	Eğitim Bütçesi				Konsolide Bütçe İçindeki Pay(%)			
	TOPLAM		YATIRIM		TOPLAM		YATIRIM	
	Başlangıç ödeneği	Harcama	Başlangıç ödeneği	Harcama	Başlangıç ödeneği	Harcama	Başlangıç ödeneği	Harcama
1991	18.141	22.873	2.192	2.459	13,9	17,6	1,7	1,9
1992	39.271	44.379	4.469	5.019	17,7	20,0	2,0	2,3
1993	72.269	81.163	6.910	9.267	14,9	16,7	1,4	1,9
1994	121.842	120.698	12.850	12.365	13,6	13,5	1,4	1,4
1995	179.213	210.801	18.319	21.539	10,5	12,3	1,1	1,3
1996	345.293	370.189	48.521	55.192	8,8	9,4	1,2	1,4
1997	697.392	960.905	114.759	151.492	11,2	14,4	1,8	2,4
1998	1.635.535	1.933.475	420.865	314.826	11,1	13,1	2,8	2,1
1999	2.776.635	3.312.108	469.552	513.141	10,2	12,2	1,7	1,9
2000	4.836.963	4.717.099	773.320	720.161	10,4	10,1	1,7	1,5
2001	5.390.421	7.020.442	949.317	975.188	11,1	14,5	2,0	2,0
2002	9.956.959	11.151.091	1.617.120	1.279.405	10,1	11,4	1,6	1,3
2003	13.526.666	20.216.440	2.021.644	1.168.006	9,2	15,0	1,4	1,1

Kaynak: DPT, Maliye Bakanlığı.

Eğitime yapılan harcamalar ekonomik büyümeyi uyardırma önemli rol oynamaktadır. Gelişmekte olan ülkeler göz önüne alındığında eğitime yapılan yatırımın gerek sosyal gerekse de kişisel getirisi oldukça fazla olduğundan eğitim harcamalarının artırılmasının kalkınma açısından ne denli önemli olduğu anlaşılabilir. Bu nedenle, toplam kaynaklar içinde eğitime ne kadar pay ayrılacağı önemli bir karardır.

Tablo 8 de görüldüğü gibi eğitim bütçesi içinde eğitime ayrılan başlangıç ödeneği ile dönem sonunda harcanan tutar ve yatırım harcamalarının dönem başı ve dönem sonu değerleri yer alırken konsolide bütçe içindeki % değişimleri de verilmiştir. Buna göre eğitimin konsolide bütçe içindeki payının Yılmaz ve Demirel Hükümetlerinde (48-49 hükümet) artma eğilimi içindeyken 50-51-52 Çiller hükümeti döneminde %20 den %9.4 e kadar düştüğü görülmektedir. Bu oran daha sonraki hükümetler döneminde (2000-2001 krizi hariç) yükselerek ortalama %13'ler seviyesine çıkmıştır.

Çiller Hükümeti döneminde eğitimin konsolide bütçe içindeki payı %9.4'e kadar düşmüşken 1997 yılında ilk ve ortaokulların sekiz yıllık ilköğretim çatısı altında toplanmasının da etkisiyle, Yılmaz Hükümeti döneminde %15.4'e çıkmıştır. Bu dönemde eğitim bütçesine ayrılan başlangıç ödeneği 697,392 milyar TL iken toplam harcama 960,905 milyar TL olmuştur. Bu harcama tutarının 151,492 milyar TL'si eğitim yatırımlarından kaynaklanmaktadır.

Ülkemizde eğitime ayrılan paylar nispeten yetersizdir. Bu durum kültürel gelişimi de etkilemektedir. Yoğun bir göç ve nüfus artışı yaşayan büyük kentlerde bu olumsuzluk daha fazla hissedilir hale gelmiştir. Yetişkin eğitime de ülkemizde gerekli önem gösterilmemekte, bunun için gerekli yatırımlar yapılamamaktadır. Bu alanda faaliyet gösteren kuruluşların da çalışmaları yetersiz kalmaktadır.

1990'lı yıllarda eğitim harcamalarındaki düşüş kamunun tasarruf politikalarının bir sonucudur. Eğitim sektörünün tekeli durumunda olan devletin diğer cari harcamalar içinde yer alan harcamaların yükünü bireylere ve ailelere aktarma eğilimi içinde olduğu sonucuna varılabilir.

Tablo 9: Bütçe İçerisinde Sağlık Hizmetleri (Cari Fiyatlarla, Milyar TL)

Yıl	Sağlık Bütçesi				Konsolide Bütçe İçindeki Pay(%)			
	TOPLAM		YATIRIM		TOPLAM		YATIRIM	
	Başlangıç ödeneği	Harcama	Başlangıç ödeneği	Harcama	Başlangıç ödeneği	Harcama	Başlangıç ödeneği	Harcama
1991	4.121	5.222	425	200	4,1	4,0	3,2	1,1
1992	9.810	10.499	814	715	4,7	4,0	3,0	2,2
1993	9.031	19.133	1.426	1.235	4,5	3,9	3,1	2,1
1994	30.321	31.538	2.613	1.365	3,7	3,5	3,1	1,8
1995	48.982	57.275	3.757	2.741	3,6	3,3	4,4	2,7
1996	98.287	117.119	12.390	5.041	2,8	3,3	3,5	1,4
1997	204.938	209.600	26.355	25.759	3,2	3,3	4,1	4,5
1998	391.703	-	32.613	-	2,6	-	2,2	-
1999	663.924	664.000	93.300	97.000	2,8	2,8	1,4	1,5
2000	1.059.825	1.065.000	155.670	160.000	2,3	2,3	1,5	1,5
2001	1.280.660	1.300.000	112.480	130.000	2,6	2,7	2,3	2,7
2002	2.345.448	2.500.000	203.800	225.000	2,4	2,5	2,1	2,3
2003	3.570.054	3.600.000	344.245	360.000	2,4	2,5	2,3	2,4
2004	4.554.490	4.460.899	331.048	260.514	3,0	3,2	5,6	3,5

Kaynak: DPT, Maliye Bakanlığı.

Tablo 9'da, genel ve katma bütçe içerisindeki sağlık harcamaları yer almaktadır. 1991 yılı Yılmaz Hükümeti döneminde (48.hükümet) sağlık bütçesi için ayrılan başlangıç ödeneği 4,121 milyar TL iken toplam sağlık harcamaları 5,222 milyar TL olmuştur. Bunun

200 milyar TL'si yatırım harcamalarından kaynaklanmaktadır. Bu dönemde toplam sağlık harcamalarının konsolide bütçe içindeki payı da %4'tür. Toplam sağlık harcamaları için başlangıç ödeneğinin konsolide bütçe içindeki payı ise %4.1'dir. Demirel hükümeti döneminde %4.7'lik bir bütçe ayrılmasına karşın harcama oranı yine %4'te kalmıştır.

Çiller Hükümetleri döneminde sağlık harcamalarının konsolide bütçe içindeki payları azalma eğilimi için de olmuştur. Bu dönemlerde oran ortalama %3.3'tür. Bu azalma Ecevit Hükümeti döneminde de devam etmiş ve sağlık harcamalarının konsolide bütçe içindeki payları ortalama %2.5 olmuştur. Erdoğan Hükümetinde %2-3'lük oran sürdürülmektedir.

Sağlık sektörünün son yıllarda almış olduğu seyri özetleyecek olursak;

- Sağlığa ayrılan para 1990'lardan günümüze artmıştır.
- Sağlıkta kamunun ağırlık artışında sosyal güvenlik kurumlarının etkisi belirgin olmuştur.
- Türkiye'de sağlık sektörü kamu kaynaklarından özel sektöre kaynak aktarımı temeline dayanmaktadır. Yani kamudan özele, özelden yurt dışına kaynak aktarımı haline dönüşmüştür.
- Kamu sağlık yatırımları yıllar içinde artsa da halkın sağlık ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak kalmış, yaratılan boşluk özel sağlık yatırımları ile doldurulmaya çalışılmıştır.
- Erdoğan hükümetinin uyguladığı sağlık politikalarıyla, özellikle de devlet memurlarının özel sağlık kurumlarından faydalanabilmelerini sağlayan düzenleme bazı iyileştirmeler sağlamıştır, ancak bu da yeterli değildir.

VI - SONUÇ

Toplumların ekonomik büyüme ve kalkınma sürecinde çağdaş iktisadi olayları açıklamada klasik üretim faktörlerine dahil olan beşeri sermayenin önemi gün geçtikçe artmaktadır. Çünkü bireylerin sahip olduğu bilgi, beceri, tecrübelerin üretime ilave katkısı göz ardı edilemez. Bu anlamda; beşeri sermayenin geliştirilmesi ve rasyonel kullanılabilmesi için eğitilmiş ve sağlıklı bir topluma ihtiyaç vardır. Bu nedenle, ülkelerin eğitim ve sağlığa yaptığı harcamalara kalkınmışlığın bir göstergesi olarak bakılmaktadır.

UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı), ülkelerin gelişmişlik düzeylerini ölçmek için 1990'lardan itibaren beşeri kalkınma endeksi adı altında çalışmalara başlamıştır. Bu çalışmalarda iktisadi gelişmişlik sadece büyüme hızıyla değil refah seviyesi ve kalkınmışlığı gösteren eğitim, ortalama yaşam süresi ve gelir göstergeleriyle ele alınmaktadır.

Beşeri sermaye yatırımları sosyal devlet anlayışı içinde özellikle kamunun üstlenmesi gereken yatırımlardır. Ülkemizde 1990 sonrası hükümetlerin beşeri sermayeye dolayısıyla kalkınmaya katkıları incelendiğinde bu konudaki çalışmalarının yetersiz düzeyde kaldığı söylenebilir.

Kamu eğitim harcamalarının konsolide bütçe içindeki önemi ele alındığında, toplamda eğitim payının 2002'de, halen 1990'lı yılların gerisinde olduğu gözlemlenmektedir. GSMH zamanla büyürken eğitimin konsolide bütçe içindeki payının azalması eğitim maliyetinin giderek ailelere yüklendiğinin bir göstergesidir. Kamu kesiminde kaynak tahsisi açısından eğitimde büyük atılımlar yapmaya yetecek ölçüde

değişiklikler yapmak güçtür. Bu bakımdan eğitime ayrılan kaynakların arttırılabilmesi için gerek kamu, gerekse özel kesimde farklı finansman olanakları sağlayacak yöntemler geliştirilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de sağlık göstergeleri AB ve dünya ortalamasıyla karşılaştırıldığında sağlık sektörünün de geri kaldığı görülmektedir. Son yıllarda Türkiye’de sağlık sektörü kamu kaynaklarından özel sektöre kaynak aktarımı temeline dayanmaktadır. Yani kamudan özele, özelden yurt dışına kaynak aktarımı haline dönüşmüştür. Kısaca; Türkiye’de sağlık sektörü, düzenli yurt dışına kaynak aktaran bir büyüme ve modernleşme yolunu seçmiştir. Ancak Sosyal Devlet anlayışı içindeki bir ülkede sağlık sektöründe kamunun payı daha da arttırılmalıdır. Böylece sağlık sektöründe eşitlik sağlanarak sağlık hizmetlerinin toplumun her kesimine eşit ulaşmasıyla kalkınmışlık yolunda da önemli adım atılmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- BYEGM (Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü), <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/kitaplar/FMD/tr/12258.htm> (25.04.2007).
- CAN, N. (2001), “Avrupa Birliği ile Entegrasyon Sürecindeki Türk Sağlık Sektörünün Durumu”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Sağlık Özel Sayısı, Cilt:2, Sayı:40, s: 1387-1395.
- DPT (2005), **Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2004)**, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-04/esg.htm> (25.04.2007).
- DPT, **2006 Yılı Programı**, <http://rega.basbakanlik.gov.tr/Eskiler/2005/11/20051102M1-1.doc>, (07.10.2006).
- ERGEN, H. (2004) “Türkiye’de Kamu Eğitim Harcamalarının Ulusal Ekonomideki Payı”, **Eğitim Araştırmaları Dergisi**, Sayı:15.
- KARAGÜL, M (2003) “Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı”, **Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, No:5.
- KARATAŞ, M. ve VATANSEVER DEVİREN, N. (2005) “Türkiye’nin İktisadi Gelişmesinin Beşeri Sermaye İçerikli Solow Modeli Açısından Bir Değerlendirmesi”, **İşletme-İktisat- Finans Dergisi**, Yıl: 20, Sayı: 233 s: 68-87.
- KİBRİTÇİOĞLU, A. (1998) “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri”, **A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 53, No:1-4.
- KİRMANOĞLU, H (2000). “Beşeri Kalkınma ve Eğitim Sağlık Hizmetleri Ülkeler Arası Bir Karşılaştırma”, **İktisat Dergisi**, Sayı:397-398, s: 51-54.
- ODED, G. and TSIDDON, D.L. (1996) “Income Distribution and Growth: the Kuznets Hypothesis Revisited”, **Economia**, Vol.63.
- OECD(1998), **Human Capital Investment An International Comparison**, Paris.
- OECD (1999), **Health at a Glance Data**, Paris.
- O’NEILL, D. (1995) “Education and Income Growth İmplication for Cross- Country Inequity”, **Journal of Political Economy**, Vol.103.
- TEMELLİ, S. (2003) “1990’lardan Günümüze Bütçelerde Eğitim Harcamaları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Eğitim-Sen Yayınları**.
- TEMPLE, J(2000) “Growth Effects of Education and Social capital in the OECD Countries”, **Economik Department Working Papers**, Vol:2633.
- TEZCAN, M. (1985), **Eğitim Sosyolojisi**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayını, No. 150, Ankara.
- TUNA, Y. ve İ. G. YUMUŞAK, (2002), “Beşeri Kalkınma Endeksi Türkiye Analizi”, **I. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, 10-11 Mayıs, Hereke, s: 455-468.
- TUNÇ, M.(1998) “Kalkınmada İnsan Sermayesi İç Getiri Oranı Yaklaşımı ve Türkiye Analizi”, **D.E.Ü., İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt 13, Sayı 1.

YUMUŞAK, İ.G. ve BİLEN, M.(2000) “Gelir Dağılımı Beşeri Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, **K.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 1.

YÜLEK, A. M. (1997) “İçsel Büyüme Teorileri Gelişmekte Olan Ülkeler ve Kamu Politikaları Üzerine”, **Hazine Dergisi**, Sayı 6.

UNDP (1996), **Human Development Report**, Oxford University Pres, New York.

UNDP (2005), **Human Development Report**, Oxford University Pres, New York.

UNDP, http://hdr.undp.org/statistics/data/index_countries.cfm , (25.04.2007).